

sunt¹, inde Ecclesiae de quibus ad Galatas dicit : « Eram » autem ignotus facie Ecclesiis Judææ quæ sunt in Christo² : » unde et lapidem angularem in Psalmis appellatum Dominum sic interpretatur³, quod duos parietes in se ipso conjunxerit : « Circumcisionis videlicet et præputii, ut duos » conderet in se in unum novum hominem, faciens pacem, » et commutaret utrosque in uno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso, et veniens » evangelizaret pacem iis qui longe et iis qui prope, id » est, gentibus longè et Judæis prope⁴, ipse enim pax nostra, qui fecit utraque unum : » merito et iste Propheta, filios Juda ponens pro Judæis, et filios Israël pro gentibus. « Et congregabuntur, inquit, filii Juda et filii Israël » pariter, et ponent sibimet caput unum, et ascendent de » terra⁵. » Huic itaque prophetiæ tam manifeste ipso rerum effectu declaratæ, quisquis contradicit, non solum propheticis, verumetiam apostolicis litteris; nec solum quibuslibet litteris, verumetiam rebus impletis et clarissima luce perfusis, impudentissime contradicit. Aliquid ergo fortassis diligentioris requirebat intentionis Judææ factum, ut hæc fornicaria, quæ significat Ecclesiam de gentiliis superstitionum prostitutione collectam, in habitu mulieris illius quæ Thamar appellata est, posset agnosci : hic autem, cum ipsa Scriptura se aperiat, cumque Apostolorum consonantibus litteris illustretur, quid hic ulterius immoramur, ac non jam videmus quod restat de famulo Dei Moyse, quid etiam ipsa significant quæ Faustus objecit?

XC. Quod enim fratrem defendens, occidit Ægyptium⁶, cuius facillime occurrit, injuriosum nobis in hac peregrinatione diabolum a Domino Christo nobis defensis occidi. Quod vero in arena obruit interemptum, manifestum est

¹ Act. II, 41, et IV, 4. — ² Gal. I, 2. — ³ Psal. CXVII, 22. — ⁴ Ephes. II, 14-17. — ⁵ Osee, I, 11. — ⁶ Exod. II, 12.

ejus jam morticinam præsentiam in eis latere, qui non habent stabile fundamentum. Unde Ecclesiam Dominus super petram ædificat; et eos qui audiunt verbum ejus et faciunt¹, comparat prudenti viro, qui ædificat domum suam super petram, ne tentationibus cedat et corruat : illos autem qui audiunt, et non faciunt, comparat stulto, ædificanti super arenam, cujus tentata domus, ruina fit magna.

XCI. Quando vero expoliavit Ægyptios jussu Domini Dei sui, nihil nisi justissime jubentis², quid præfiguraverit, jam in quibusdam libris, quos de Doctrina christiana prænotavi³, quantum mihi tunc occurrit, me recolo possuisse : quod auro et argento et veste Ægyptiorum significatæ sint quædam doctrinæ, quæ in ipsa consuetudine gentium non inutiles discantur. Sed sive hoc significet, sive illud quod ex ipsis gentibus animæ pretiosæ tanquam vasa aurea et argentea, cum suis utique corporibus, quod vestes significant, adjungunt se populo Dei, ut simul de hoc sæculo tanquam de Ægypto liberentur; sive hoc ergo, sive illud, sive aliquid aliud hinc fuerit figuratum, certum est tamen eis qui has litteras pie legunt, non frustra neque sine prænuntiatione futurorum esse illa jussa, facta, conscripta.

XCII. Jam porro de bellis, quæ per Moysen gesta sunt, nimis longum est omnia pertractare⁴. Satis ergo sit, quod de illo bello gesto cum Amalech⁵, jam superius in hoc ipso opere, quo Fausto respondeo, quantum satis pro suscepto negotio videbatur, quid prophetiæ præmitteret, quid mysterii contineret, exposui. Nunc illud videamus, in quo crudelitatis vitium solent objicere Moysi, vel inimici harum Litterarum, vel expertes omnium litterarum : quod quidem Faustus non expresse posuit, cum diceret quod

¹ Matth. VII, 24. — ² Exod. III, 22, XI, 2 et XII, 35. — ³ In lib. II, cap. 40. — ⁴ Exod. XVII, 8. — ⁵ Num. XXXIII, 51.

crudelia multa et mandarit et fecerit. Sed quia novi quid maxime et invidiose jactare consueverint, ideo ipse hoc commemoravi, superiusque defendi, ne quidquam in eo factò esse criminis, vel ipsi Manichæi qui corrigi vellent, vel quisquam alius imperitorum aut impiorum putaret. Nunc autem quid etiam propheticae significationis habuerit requirendum est, quod ex eis multos, qui sibi absente ipso idolum fabricaverunt¹, sine ulla cujusquam necessitudinis distinctione jussit interimi. Facile est ut intelligatur hominum illorum interemptionem, significare vitiorum talium insecutionem, qualibus illi ad eandem idololatriam defluerunt. In talia quippe vitia sævire nos jubet Psalmus, cum dicit: « Irascimini, et nolite peccare². » In talia vitia sævire nos jubet Apostolus, cum dicit: « Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriam, concupiscentiam » malam, et avaritiam quæ est idolorum servitus³. »

XCIII. Sed quid sibi velit, quod prius fecit, ut ipsum vitulum igne combureret, minutatimque concideret, et in aquam spargeret, et potum populo daret: majorem intentionem perscrutandæ significationis inquirat. Si enim tabulas, quas digito Dei, hoc est operatione Spiritus sancti, scriptas acceperat, ideo fregit, quia indignos eos quibus eas legeret, judicavit: si denique ut ab eis ille vitulus penitus aboleretur, incendit eum, contrivit, in aqua sparsit atque submersit, ut quid et potum hoc populo dedit? Quem non excitet factum hoc ad inquirendam et intelligendam prophetica significationem? Occurrat ergo jam intentis mentibus, tanquam diaboli corpus in vitulo, id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, auctor est diabolus. Aureum propterea, quia videntur idololatriæ ritus velut a sapientibus

¹ Exod. xxxii, 4. — ² Psal. iv, 5. — ³ Coloss. iii, 5. — ⁴ Exod. xxxii, 20.

instituti: de quibus dicit Apostolus: « Quoniam cognoscere Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium¹. » Ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebant Ægyptiorum etiam ipsi primares et tanquam docti homines adorare figmenta. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus, id est, omnis societas Gentilium idololatriæ deditorum. Hanc sacrilegam societatem Dominus Christus illo igne comburit, de quo in Evangelio dicit: « Ignem veni mittere in terram²: » ut quoniam non est qui se abscondat a calore ejus³, dum in eum credunt Gentes, igne virtutis ejus diabolica in eis forma solvatur. Totum deinde corpus illud comminuitur, id est, ab illa malæ conspirationis conflatione discissum, verbo veritatis humiliatur: et comminutum in aquam mittitur, ut eos Israëlitarum, id est, Evangelii prædicatores, ex baptismo in sua membra, hoc est, in corpus Dominicum transferant. Quorum Israëlitarum Petro de ipsis Gentibus dictum est: « Macta et manduca⁴. » Si, « Macta et manduca; » quare non etiam, Concide et bibe? Ita ille vitulus per ignem zeli et aciem verbi et aquam baptismi, ab eis potius quos absorbere conabatur, absorptus est.

XCIV. Si ergo hæc quoque loca Scripturarum, de quibus eisdem Scripturis calumniantur hæretici, perscrutata, et quodam modo interrogata, quanto videntur obscuriora, tanto mirabiliores in se mysteriorum thesauros latere respondent; quanto magis impiorum blasphema ora obmutescere omnino debent, cum oppilantur apertissima veri-

¹ Rom. i, 21. — ² Luc. xii, 49. — ³ Psal. xviii, 7. — ⁴ Act. x, 13.

tate, contra quam præfocato spiritu quid mussitent, non inveniunt: et malunt miseri manifestatione ejus suas fauces obturari, quam suavitate pectus impleri. Christum igitur sonant hæc omnia; caput illud quod jam ascendit in cœlum, et hoc corpus ejus quod usque in finem laborat in terra, scribentium Litteras vere sacras omnis parturivit intentio: nec esse quidquam credendum est librorum prophetorum contextione narratum, quod non significet aliquid futurorum; nisi quæ ideo posita sunt, ut ex eis quodam modo religenter ea, quæ illum regem populumque ejus, sive propriis, sive figuratis locutionibus rebusve prænuntient. Sicut enim in citharis et hujuscemodi organis musicis, non quidem omnia quæ tanguuntur, canorum aliquid resonant, sed tantum chordæ; cætera tamen in toto citharæ corpore ideo fabricata sunt, ut esset ubi vincirentur, unde et quo tenderentur illæ, quas ad cantilenæ suavitatem modulaturus et percussurus est artifex: ita in his prophetis narrationibus, quæ de rebus gestis hominum prophetico spiritu deliguntur, aut aliquid jam sonant significatione futurorum, aut si nihil tale significant, ad hoc interponuntur, ut sit unde illa significantia tanquam sonantia connectantur.

XCIV. Has autem rerum gestarum allegoricas narrationes, si nolunt hæretici, sicut a nobis exponuntur, accipere, vel etiam nihil eas, nisi quod proprie sonant, significare contendunt; non est luctandum cum hominibus, qui dicunt: Non sapit palato meo, quod sapere dicis tuo: dum tamen ea quæ divinitus præcipiuntur, aut mores pietatemque formare, aut aliquid figurate significare vel credantur vel intelligantur, aut utrumque potius quam neutrum: dum tamen et ipsa, quæ figurate dicta vel facta intelliguntur, ad eosdem mores bonos pietatemque referantur. Ac per hoc etiam si Manichæis, vel qui-

busque aliis, de his figuris rerum gestarum noster displicet intellectus vel ratio vel opinio, illud sufficiat, quod patres nostri, quibus Deus perhibet bonæ vitæ atque in suis præceptis obedientiæ testimonium, ea veritatis regula defenduntur, quæ nisi pravis et distortis cordibus displicere non possit; et quod ea Scriptura, cui perversitas erroris illius inimica est, in quibuslibet hominum factis, quæ vel laudavit vel redarguit vel tantum narrata nobis judicanda proposuit, ipsa inculpabilis venerabilisque persistit.

XCVI. Quid vero utilius atque salubrius pie legentibus vel audientibus illas sacras Litteras consuli ac prospici potuit, quam ut non solum in eis laudabiles homines ad imitandum, et reprehensibiles ad cavendum proponerentur, verumetiam quædam bonorum declinationes et lapsus in malum, sive itidem denuo correcti in viam redeant, sive irrevocabiles maneant; et rursus quædam malorum mutationes et proventus in bonum, sive perseveraturi, sive in pristina iterum relapsuri, ut neque justi in superbiam securitate extollantur, nec iniqui contra medicinam desperatione obdurentur. At illa quæ neque ad imitandum neque ad cavendum facta hominum pertinent, et tamen in sancta Scriptura reperiuntur; aut ad illam connexionem posita sunt, quibus occasionibus ad res necessarias veniatur, aut eo ipso quo videntur superflua, satis admonent, in eis quæri oportere mysticæ alicujus significationis oraculum. Neque enim de his libris loquimur, in quibus nulla, vel pauca ac non multa apertissima prophetico spiritu prænuntiata, jam quoque ipsis rebus impletis, auctoritatem divinam fidelissima et præclarissima veritatis luce testantur: ut omnino desipiat, quisquis eos superflue vel quasi fatue locutos aliquid putat, quibus non solum omnia hominum ingeniorumque genera subdita vi-

det, verumetiam hoc ab eis prædictum legit, perfectumque cognoscit.

XCVII. Numquidnam ergo, si quisquam legens factum David¹, cujus eum Domino arguente ac minante pœnituit, inde sibi ad peccandum fomitem præbeat, illa Scriptura culpanda est; ac non tanto severius ille damnandus, quanto potius ad se vulnerandum aut occidendum abuti voluit ea re, quæ ad sanandum liberandumque conscripta est? Quia enim homines in peccatum lapsi, vel superbia negligunt pœnitentiæ medicinam, vel recipiendæ salutis veniæque promerendæ diffidentia penitus pereunt, de tanto viro exemplum propositum est, quo sanentur ægroti, non quo hi qui sani sunt sauciantur. Neque enim medicinæ vitium est, si vel insani se ipsos, vel maligni alios ferramentis medicinalibus perimant.

XCVIII. Sed tamen hi patres nostri Patriarchæ atque Prophetæ quibus tam illustre testimonium sanctitatis atque pietatis ea Scriptura perhibet, quam salutis generis humani divinitus dispensatam non negat, nisi quisquis aut eam nescit, aut omnem sensum rationalis considerationis amisit, etiam si libidinosi et crudeles fuissent, sicut eos Manichæorum error, vel potius furor accusat, nonne etiam sic, non dico Electis eorum, sed ipso etiam deo illorum demonstrarentur esse meliores? Nonne melius est cum pellice volutari virum cum foemina, quam esse sincerissimam lucem et miscendo se tenebris inquinari? Ecce homo avaritiæ ac ventris causa uxorem suam sororem mentitus, in aliorum concubitum vendidit: quanto ille pejor et execrabilior est, qui naturam suam ad libidinem desiderantium simulando coaptatam, gratis eis polluentem corrumpendamque subjecit? Jam cum filiabus qui etiam sciens concubuerit, nonne minus mali perpetrat,

¹ 2 Reg. XII, 13.

quam, qui membra sua omnium talium peiorumque turpitudinem libidinibus miscet? Quid enim tale ab immunis flagitiosisque committitur, ubi non deus vester, Manichæi, turpitudinibus omnibus polluat? Denique si vere Jacob, ut ait Faustus, inter quatuor uxores foeda concupiscentia tanquam hircus erraret, nullam propaginis curam gerens, sed lascivæ solius voluptatis, quanto minus miser esset deo vestro, qui non solum in ipso et in ejus quatuor uxoribus omne illud dedecus luxuriæ pateretur, omnibus eorum corporibus motibusque concretus, sed in ipso hirco, quem viro illi sordidus comparavit, omnem illum genitalem motum caloremque perpetitur, et ubique turpi conditione permixtus, in capro inflammatur, in capra seminatur, in hædo generatur? Ac per hoc et si Judas non tantum fornicator, sed etiam sciens nurus suæ nefarius incestator existeret, in illius quoque incesti libidine deus vester hæreret, sorderet, arderet. David autem iniquitatis pœnituit, quod uxorem adamaverit alienam¹, virumque ejus mandarit occidi: at vero deum vestrum quando pœnitebit, quod a tartareo genere masculino ac foeminino principum tenebrarum adamatus, eorum libidini sua membra concessit; nec maritum, cujus conjugem adamaverat, sed suos filios in membris dæmonum, a quibus dæmonibus ipse fuerat adamatus, occidit? Sed etsi non pœnituisset David, nec justitiæ sanitatem tali medicina recepisset, etiam sic isto deo Manichæorum melior extitisset. Iste quippe uno ipso facto putemus, et aliis talibus quotquotlibet, quam multa unus homo posset admittere; ille autem in omnibus omnium talibus factis commixtione illa membrorum suorum turpari polluique vincitur.

Et Osee propheta² accusatur a Fausto: qui si mere-

¹ 2 Reg. XII, 13. — ² Osee, I, 2.

tricem turpi concupiscentia captivatus adamasset atque duxisset, animas certe amborum, et lascivi amatoris, et obscœnæ meretricis, partes et membra naturamque dei vestri esse prædicatis: illa ergo meretrix; quid enim ambiam verbis, et non plane dicam? illa meretrix esset deus vester. Neque enim potestis dicere, quod servata atque incorrupta suæ sanctitate naturæ, illi meretricio corpori non ligatus, sed præsentatus incideret: sed et inquinatissima esse ista membra dei vestri, et ob hoc magna purgatione indigere fatemini. Illa ergo meretrix, de qua hominem Dei audetis arguere, deus vester esset, etiam si non esset in melius casto conjugio commutata: aut si non vultis, particulam certe dei vestri, licet minimam, non negatis illam animam meretricis. Hoc ergo jam melior deo vestro, quoniam ipsa una meretrix esset, ille autem conditione suæ illius commixtionis universo generi tenebrarum, in omnibus meretricibus prostituitur, in omnibus denique maribus ac foeminis late varieque fornicantibus et sese corrumpentibus volutatur, solvitur, illigatur, rursus in eorum foetibus volutandus, solvendus, ligandus, donec ad ultimum globum pars immundissima dei vestri, tanquam inexpiabilis meretrix perducatur. Hæc scilicet malas has turpitudines, hæc dedecora a membris suis deus vester amovere non potuit, et hostis immanis necessitate compulsus ad ista pervenit: neque enim potuit interimere injuriosum atque violentum, suis vel civibus vel partibus salvus. Quanto ergo ille melior, qui occiso Ægyptio, fratrem defendit illæsum, quem mirabili vanitate Faustus arguit, et deum suum mirabiliore cæcitate non respicit. Quanto melius ipse vasa aurea et argentea abstulisset de gente Ægyptiorum, quam ejus membra deprædaretur gens tenebrarum. Et tamen cum bellum tam miserum ipse gessisset, cultores ejus famulo Dei nostri

objiciunt quod bella gesserit, in quibus semper cum suis omnibus victor de hostibus triumphavit, qui captivi vel captivæ Moysæ belligerante, de populo Israël duci potuerunt: quod et deus vester si potuisset, utique fecisset. Hoc ergo non est malos arguere, sed felicioribus invidere. Quæ autem crudelitas Moysi, quod in populum, qui graviter in Deum peccaverat, gladio vindicavit? Cujus tamen peccati veniam, se pro illis etiam divinæ vindictæ offerens, deprecatus est. Verumtamen si et hoc non misericorditer, sed crudeliter fecisset, etiam sic melior deo vestro esset. Neque enim quemquam suorum innocentium et obedientium, si ad hostis cuneum dirumpendum missus fuisset et captivatus, ullo modo eum postea, si vicisset, ipse damnaret: quod facturus est deus iste de sua parte, quam configet in globo, quia obedivit jubenti, quia in hostiles cuneos pro salute regni ejus proposita sua morte processit. Sed in hac, inquit, serie sæculorum jam malis permixta atque concreta non obtemperavit præceptis. Quæramus, quare. Si propria voluntate, vera culpa et justa pœna: sed jam si voluntas est rea, nulla est ad peccandum natura contraria, et ideo Manichæorum omnis convicta est et eversa fallacia. Si autem ab hoste oppressa quo missa est, si alieno malo superata cui resistere non valuerat, iniqua pœna et magna crudelitas. Sed ad excusandum profertur Dei necessitas. Talem colant deum, qui nolunt colere Deum. Sane quod fatendum est, etiam ipsi cultores ejus, quamvis talem deum colendo sint pessimi, meliores tamen illo sunt, quia saltem sunt: ille autem nihil est, nisi ficto falsitatis et cogitatio vanitatis. Sed jam cætera Fausti arguta deliramenta videamus.